

”Töcke du ente om rusiner flecka?”

Om Frans och Franses stuga i Orrabäck

Den stod i kanten av en betesäng på Orrabäck prästgårds ägor, strax vid den gamla vägen Orrabäck - Getasjö, den lilla ryggåsstugan som i dagligt tal kallas Franses stuga. Nu finns den närmare bebyggelsen några hundra meter från huvudbyggnaderna i Orrabäck.

Stugan var ett älskat hem för Frans Pettersson allmänt kallad ”Franse”. Frans var född den 19 januari 1853, son till Vendla och Petter Svensson. Det är sannolikt att pigan Vendla kom från Algutsboda med sin lille son och gifte sig med Petter Svensson i Södra Örsjö. Frans mor kallades för ”PetterSvensan”.

Frans Gustav Pettersson levde i stugan hela sitt liv. Han dog den 16 juni 1936. Frans var handikappad sedan barndomen. Som riktigt liten hade han fallit ur en ”fattigvagg” och skadat sig så illa att hans högra arm och hand blev obrukbara. Kroppsdelarna förtvinade. Fattigvagg var ett lakan som spändes upp mellan väggarna i ett av stugans hörn.

Frans lärde sig läsa men skriva kunde han inte. När han senare i livet skulle skriva till någon släkting fick han be om hjälp av goda vänner.

Franses stuga. Foto: Rune Karlsson.

Det var mycket fattigt i det lilla hemmet. Örsjöbor som jag talat med har aldrig hört annat än att Frans bodde ensam med sin mor i stugan och att de drog sig fram med dagsverken, svamp- och bärplockning och att PetterSvensan bakade och sålde kringlor. Det sägs också att hon köpte kakor hos en bagare i Madesjö och sen sålde dem med en liten avans. En jul hade kakorna tagit slut för henne och man fick fira jul hemma i kakförsäljerskans egen stuga utan kakor. Än idag säger man i Örsjö ”- det kan gå som för PetterSvensans kakor. De tog slut dan före julafton”. Det berättas också att hon ofta tog emot besökare med orden: ”- Nä vad synn att ni inte kom igår. Då hade jag då lite vuret å kunne ha bjutt på en kaka.”

ARTHUR JONSSON, Björnahult, f 1913 berättar: ”Mina föräldrar John och Hilma Jonsson arrenderade Orrabäckens prästgård åren 1912 - 1918. Jag var fem år när min familj flyttade till Björnahult i Madesjö. Både jag och min fru Ebba har suttit i Franses knä, så lite minne har jag från honom. Det mesta har jag fått mig berättat. En farbror till mig hjälpte Franse att skriva brev. Min farbror tyckte att det skulle stå lite mer: ”-Skriv att jag är kry då”, sa Franse. Skrivaren var ändå inte nöjd och tyckte att brevet borde fyllas ut lite mer. ”-Du kan ta å lägga ut texten lite då”, tyckte Franse.

Han gick runt på gårdarna i trakten och hjälpte till med vad han kunde. Vid slättern hade han en specialgjord lie fastbunden vid vänster arm och hand. Så länge hans mor, som var änka levde, bodde de båda i den lilla stugan. Det nödvändiga köpte de i affären i Orrabäck. Där hämtade han också posten på postdagarna. När det skulle bli daglig postgång lär Franse ha sagt ”- Då hinner ja ju inte annat än setta här å vänta i bo’n!”

Ibland gjorde ungdomarna bus för Franse. Min farbror berättade att de gick upp på stugans tak och kastade ner stenar genom rökgången ner i Franses trefotagryta. Det tog han med ro och var ändå vän med barn och ungdomar. Han bjöd oss barn på karameller när vi kom till honom. Det var mest polkagrisar. Visst var Franse lite originell, men han var glad åt att prata med människor. Jag beundrade honom som kunde klara sig trots handikapp och små omständigheter.”

STINA RHUDIN, Örsjö, f 1928 berättar: ”Jag var bara åtta år när Frans dog men jag kommer ihåg när far kom hem och berättade att Frans dött. Far hade vakat vid sjukbädden hos Frans. Det var så att grannarna ställde upp och byttes vid att vara hos honom den sista svåra tiden. Jag vet att vi barn fick samvetsqual när vi hörde att Frans gått bort. Vi hade gjort en del hyss för honom bl. a. lagt barkbitar i hans stövlar, spelat hartsfiol och lite annat småbus. Frans hade alltid varit snäll och glad ändå. Han tyckte om barn.

Jularna firade han hos någon granne i byn. En jul hade Frans varit hos

en familj där det serverades välling med russin i. En av flickorna i familjen tyckte mycket om russin. Hon lade upp dem på tallrikskanten för att spara dem till sist och riktigt njuta av godsakerna. Frans satt bredvid och såg det hela, han tog russinen med sin sked och sa "Töcke du ente om rusiner flecka?" Det blev en extra njutning för Frans.

Vid en av Frans födelsedagar ställde grannfruarna till med fest i den lilla stugan. De bullade opp med kakor och tårta på bordet där de lagt ut en fin vit duk. Dagen efter festen skulle Frans gå tillbaka med en del husgeråd bl. a. den vita duken. Han slängde den över axeln och med duken släpande på marken kom han med den till ägarinnan.

En gång när Frans fått för mycket innanför västen låg han full i vägdiket. Medan han låg där fick han order om att infinna sig i prästgården dagen efter. Präst vid den tiden var komminister Lindell och han var mån om att hans församlingsbor skulle föra ett nyktert leverne. Frans hade tydligen uppfattat anmaningen. Mycket tidigt nästa morgon kom han hem till far och undrade om det fanns något arbete på gården för honom. Far satte honom till att rensa ett dike en bra bit från bebyggelsen utom räckhåll för prästens straffpredikan. Frans kom ofta och hälsade på i drängkammaren hemma i Ällebäck. Jag minns också att han hängde upp sin mjölkkruka på sin konstiga högra hand."

ARNE JONSSON, Skärögårde, f 1924 berättar: "Det var mycket spartanska förhållanden i den lilla ryggåsstugan där den låg i kanten av Orrabäcks ägor mot Ällebäck till. Det fanns inte en gång ett dass eller en vedbod. Utanför stugan fanns endast en stång för deras behov. Veden låg i en hög under ett träd och var blöt och svår att elda med. Far tyckte synd om dom och byggde dass och vedbod åt dom.

Det var hemtrevligt i den lilla stugan. Franse åt, sov och lagade mat i stugans enda rum. Han lagade maten i en trefotagryta. Ibland såg jag på när han lagade mat. I rummet fanns säng, skänk, två stolar och ett bord. Man har många minnen utav Franse. Jag vet att min far och mina farbröder John, Kalle och Erik ofta hade sitt tillhåll hos Franse. Han var ju ungar och det var ju dom med på den tiden. De hade nog väldigt roligt ihop. En gång hade de festat ihop och Franse somnade. De visste att när Franse vaknade så ville han ha vatten. De tog och hällde lite brännvin i skopan, sen satte de sig och väntade på att Franse skulle vakna. När han vaknade tog han skopan och började dricka: "Jag förstår ente, själva vattnet smaka brännvin?" sa Franse, och alla fick väldigt roligt."

ANTON AXELSSON, Skräddaregårde, f 1915 berättar: "Jag var med och flyttade Franses stuga till den nuvarande platsen. Det var Svea Warne som tog initiativet. Där stugan låg från början hade det blivit bökitigt och ogäst-

vänligt sedan de börjat ta upp sten på fyrtio och femtiotalen. Den låg också lite otillgängligt så det var inte många som hittade dit. Örsjö kommun hade skänkt stugan till Örsjö hembygdsförening 1937. Det var 1958 som vi plockade ner den och flyttade den närmre bebyggelsen. När vi flyttade stugan var det en hel del virke som var dåligt. Vi hämtade timmer i en gammal basta som stod på prästgården. Bjälkarna i taket hämtade jag hos Alfred Jonssons i Siggagårde, de skulle riva den gamla stugan, det var gamla skradda sparrar. Fotträ, den nedersta ringen som väggarna står på, hämtades i Falebo hos Arvid Karlsson. Vi lagade opp timmerväggarna i den mån det gick. Vi satte dit lösa knutar utanpå.

Taket var ett torvtak med bräder längst in, sen näver. Invändigt var det öppet ända upp inock, alltså inget innertak. Golvbräderna låg på bjälkarna med jorden rakt under. Det fanns ingen isolering i stugan. Det fanns ingen spont utan bräderna var pluggade. Golvbräderna i rummet var så dåliga när vi flyttade stugan så vi fick lägga in andra golvbräder. Fönstren var dåliga så det gjorde Axel Gustavsson nya. Spisen plockades ner och återanvändes på den nya platsen. Så det är originalspisen som finns i Franses stuga idag. Nu har det gjorts ett innertak i rummet så man kan inte se bjälkarna, där Franse satte fast bl. a. sin kniv när han hade använt den. Jag tycker det är synd för nu är det ju inte riktigt som när Franse bodde där. Panel i en ryggåsstuga passar inte tycker jag. Sven Gustavsson var så noga att han lade svallbräderna upp och ner för att de skulle vara synliga med rätsidan ned.

När stugan flyttades ställde vi den inte direkt på backen utan det blev en bra stengrund. Det var nämligen så att Artur Petersson skänkte sin verandetrappa till grund. Per Fransson och John Palmgren lade ut trappstenarna till grund där stugan står nu. De klyvde stenarna så de räckte till hela grunden.

På hösten -58 skulle det göras takrännor till stugan. Sven Lindström högg en gran på prästgårdsågan. Granen klyvdes och sen stod jag hemma och gjorde två takrännor. Rännorna högg jag ut med kävla. En kävla är en stor, tung och grov hacka med ett kort skaft på ca 50 cm. Man sitter grensle om "rännan" och hugger ur den med kävlan. Sen måste rännan torkas på ett speciellt sätt. Man torkar den blöt. Det låter konstigt, men man lägger blöt mossor i de urkälade rännorna, sen lägger man dom mot varandra och binder ihop dom. Det är viktigt att rännorna ligger i skugga medan dom torkar. Torkningen tar ca ett halvt år. Till slut tjäras rännorna ett par tre gånger. Sen spricker dom inte. Tage Lindqvist gjorde krokarna till att hänga opp dom i. Det är smidda, välvda krokar."

60 år efter Frans Petterssons död kan man gå in i stugan och se hur han

hade det. Naturligtvis var det ännu mer spartanskt och nedslitet då Frans bodde här. Det är litet, mörkt och lågt i tak när man kliver in i stugan. Man måste böja ordentligt på nacken i den låga dörröppningen. Den pyttelilla förstugan är fylld med bruksföremål och för att komma in i det lilla köket måste man vigt tränga sig igenom en liten öppning någon decimeter över golvet. Här finns en öppen spis och några hyllor med köksredskap, skålar, fat och slevar, allt i trä, skavda och nötta genom årtiondens användning. Här finns också Frans kniv, som han skar all sin mat med och sedan stack in vid en bjälke i ryggåstaket. Ett litet fönster finns men det är så litet att det bara släpper in ledljus. I stugans enda rum dominerar den murade öppna eldstaden där Frans lagade sin mat och eldade för värme. Trefoten står kvar på samma plats som på Frans tid.

Interiör från Franses stuga. Foto: Olle Madeland

Soffbädden vid ena långväggen är bäddad med ett randigt bolstervar. Framme vid kortväggens fönster står ett ihopfällt slagbord med duk och ett par läsglasögon. På väggen hänger en klocka och på andra väggen ett litet skåp. En kista, en skänk och ett par stolar gör möbleringen fullständig. Trasmattor på golvet och enkla vita gardiner gör det lilla rummet hemtrevligt.

De som berättat om Frans har gjort det med sådan värme och omtanke så man förstår att han var omtyckt och accepterad av bygdens folk. Han var en av dessa minsta som levde med i bygemenskapen. Säkert behövde han varken hungra eller frysa då han fanns med i byfolkets medvetande. Till och med på sitt sjukläger inför döden var han omgiven av medmänniskor. Den finaste hedersbetygelse som Örsjöborna har givit åt Frans och hans minne

är att den lilla ryggåsstugan har blivit bevarad och omhuldad. På så sätt har initiativtagarna Svea och Joab Warme, liksom alla som hjälpt till med flyttning och återuppbyggnad, gjort en betydelsefull insats för sin hembygd.

Elin Fredriksson

Källor:

Artikel i Barometern av signaturen Vird.

Artikel i Nybro Tidning, 1989 08 31 av Kerstin Frigell.

Inspelning av Dick Måård med Anton Axelsson och Arne Jonsson, 1990 02 18.

Muntliga berättelser av Örsjö- och madesjöbor.